

ISTORIE

COMPETENȚELE ADMINISTRATIVE ALE AUTORITĂȚILOR URBANE DIN TRANSILVANIA (SEC. XIV)

Forma constitutivă relativ stabilă a orașului medieval transilvan apare în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în cursul secolului al XIV-lea¹. Dar nici în secolul al XIV-lea sfera atribuțiilor administrative aflate în competența oficialilor urbani nu este precis conturată. Majoritatea izvoarelor din această perioadă referitoare la juzi, jurați ori comiți atestă mai degrabă sarcinile judiciare îndeplinite de aceste autorități orașenești. Acum, în secolul al XIV-lea, conducătorii centrelor urbane exercită în principal atribuții de drept procesual civil ori penal, ca instanțe judiciare și doar în susțineri militare, fiscale, politice sau administrative. Pe de altă parte comiții, juzii și jurații scăunali sau provinciali au o competență teritorială lărgită la întreaga unitate administrativă² (comitat, scaun, district) pe care o conduc iar nu doar în interiorul centrului urban. Întrucât studiul de față nu a vizat decât sfera atribuțiilor urbane am lăsat la o parte competențele scăunale ori districtuale.

Funcția de reprezentare a comunității urbane înaintea regelui, voievodului ori înaintea instanțelor de judecată superioare este exercitată în cele mai multe cazuri de judele orașului. Astfel în septembrie 1326 comitele Nicolae, judele Clujului reprezintă orașul la scaunul de judecată al regelui Carol Robert într-un litigiu referitor la proprietatea Bochteluke tulburată de Ștefan, comitele de Maramureș³. Comunitățile din Vinț și Vurpăr își trimit reprezentanții adică comitele Rener, judele de Vinț și Nicolae, judele Vurpărului, la 1342, pentru recunoașterea și întărirea privilegiilor urbane anterioare, la curtea regală⁴. Alături de acești juzi orașenești, sarcina de reprezentare a comunității locale este exercitată în colaborare cu judele și de jurații urbani. Astfel în octombrie 1325, înaintea comitelui de Solnoc compar jurații din Dej (Deswar) alături de jude și îi prezintă acestuia actul normativ prin care voievodul Transilvaniei dispunea trimiterea unor slujbași comitali pentru cercetarea hotarelor orașului Dej⁵. Un alt caz din aprilie 1368 se referă la reprezentarea comunității orașului Cluj îndeplinită nu numai de judele urban („...Nicholaus., filius Thome, judex...”) ci și de unul dintre jurați („...Ladislus, filius Laurencii, juratis cives de Cluswar...”)⁶. Sunt atestate situații în care doar jurații urbani exercită atribuția de reprezentare a comunității locale: la 1364 jurații Hermann și Jacob din Brașov se înfățișază înaintea regelui Ludovic în locul și în numele tuturor locuitorilor orașului Brașov pentru confirmarea unui privilegiu anterior⁷.

În secolul al XIV-lea reprezentarea orașului ardelean este asigurată și de un alt funcționar urban: villicul. Comitele Jacob, villicul Brașovului solicită regelui Ungariei, la 1353, reînnoirea mai vechilor privilegii și libertăți ale orașului⁸.

În cadrul aparatului administrativ urban funcția de reprezentare este exercitată și de notar. De exemplu, în septembrie 1396, notarul („notarius”) Heinrich și comitele Hermann Brustul din Cluj, în

---

¹ *Geschichte der Deutschen auf dem gebiete Rumäniens*, I. Band, Kriterion Verlag, Bukarest, 1979, p. 52, precum și G.E.Müller, *Die Grafen der Kronstädter Distriktes bzw. Kronstädter Provinzialverbandes*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 42. Band, 2 u. 3. Heft, Hermannstadt, 1925, p. 314.

² De exemplu referitor la atribuțiile judeului și juraților din Bistrița la 1341 în *Documente privind istoria României. Veac XIV. Transilvania*, vol. IV, 1341-1350, Editura Academiei R.P.R., București, 1952, p. 2-3 și 513 (în continuare *DIR.C*); despre atribuțiile judeului, comiților și juraților din Sibiu în teritoriul scaunului Sibiu în *DIR.C*, vol. IV, d. 421, p. 300-301 (autentificarea unei convenții între Oca Sibului și Stolzenberg); despre soluționarea unui litigiu de către Mihail, Nicolae, Martin, Conrad, comiți și juzi de Sibiu, comiții Nicolae și Mihail de Vurpăr (Boropeg), comitele Peter, judele Sebeșului și Nicolae, villicul Sebeșului la 1349 în *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, zweiter Band, Hermannstadt, 1897, p. 60-61 etc.

³ Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár Története*, első kötetéhez, Budán, 1870, d. nr. XX, p. 40-41.

⁴ Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, 2. Band, Hermannstadt, 1897, p. 1 (în continuare *Ub*).

⁵ *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, vol. XIII, Editura Academiei Române, București, 1994, d. nr. 34, p. 162 (în continuare *DRH.C*).

⁶ *DRH.C*, vol. XIII, d. nr. 306, p. 472-473, aceștia solicită regelui Ungariei Ludovic I confirmarea unui act de proprietate emis de conventul Cluj-Mănăstur în favoarea orașului.

⁷ *DRH.C*, vol. XII, p. 291.

⁸ *DRH.C*, vol. X, d. nr. 181, p. 192-196.

numele concetățenilor, solicită capitlului Cluj-Mănăștur adevărarea unui privilegiu emis de regele Sigismund, la 1391 în favoarea orașului⁹. Alături de competențele eclesiastice parohii locale sunt uneori împuterniciți de comunitățile urbane cu atribuții de administrație publică. La 1316 Benedict („...plebanus de Kuswar...”) este trimis la regele Carol pentru întărirea privilegiilor și libertăților orașului Cluj¹⁰.

Una dintre sarcinile îndeplinite de oficialii urbani constă în asigurarea întreținerii drumurilor și podurilor orășenești. Singurul caz atestat în secolul al XIV-lea este obligația orășenilor din Timișoara de a repara podurile locale. În februarie 1342, Blasiu, slujitorul magistrului Benedict, vameșul („tributarii”) din Timișoara reclamă la Cenad nerespectarea dispoziției regale privind repararea podurilor; cu întreținerea și repararea infrastructurii urbane erau însărcinați conducători orașului¹¹.

Supravegherea târgurilor și piețelor locale intra, în secolul al XIV-lea, în competența materială a autorităților urbane. Târgul anual care se organiza la Baia Mare între 16 și 31 octombrie începând cu anul 1347 era administrat de judele Martin și de jurații urbani¹². Târgul de la Bistrița ce se ține începând cu anul 1353 între 24 august și 7 septembrie nu este supravegheat de comitele Bistriței ci de jurații orașului (între care Martin, fiul lui Ioan și Ștefan, fiul lui Petru) care au și drept de judecată asupra participanților la târg¹³.

Administrarea domeniului public al orașului medieval este asigurată de juzii și jurații urbani. De exemplu Nicolae, fiul lui Hermann, jude de Cluj (provenit din rândurile greavimii) administrează posesiunea Bochteluke aflată în patrimoniul comunal. În 1326, când moșia este tulburată de comitele Maramureșului, judele Nicolae în conformitate cu atribuțiile sale, asigură înlăturarea evicțiunii prin apelul la forul regal¹⁴. În patrimoniul orașului Alba Iulia, la 1400, este menționată o moară pe râul Ampoi („Ompay”) administrată de judele orașului și de un grup de orășeni¹⁵.

Autoritățile urbane sunt însărcinate cu extinderea patrimoniului orășenesc. În august 1352 comitele Bartholomeu, judele Clujului împreună cu orășenii Walter, David, Ioan Secuiul și notarul Remar încheie un contract de camătă cu nobilul Mannus din Căianu („Kalyan”) în virtutea căruia orașul obține un drept de folosință asupra unei proprietăți funciare situată pe râul Someș pentru o perioadă de 20 de ani¹⁶. În anul următor moșia Undoteleke este cumpărată de oficialii orașului Cluj pentru orașul Cluj iar notarul Rymar (sau Remar) este trimis la capitlul de la Alba Iulia pentru confirmarea actului de proprietate¹⁷. Judele Georgius din Cluj obține în martie 1370 de la regele Ungariei, Ludovic, permisiunea de a amenaja un heleșteu la Feneketlentou pe care îl va administra în folosul comunității¹⁸. Același jude Georgius, fiul lui Bartholomeu împreună cu jurații Ladislau, fiul lui Laurențiu și Nicolaus, fiul lui Johannes se prezintă, în aprilie 1370, înaintea regelui Ludovic aflat la Târgu-Mureș, în vederea confirmării unor acte de proprietate asupra unor terenuri din împrejurimile orașului Cluj cumpărate în folosul comunității cu 20 de ani în urmă. Regele acordă autorităților orașului dreptul de a cumpăra noi terenuri din împrejurimile localității pe care judele trebuie să le pună la dispoziția orășenilor¹⁹.

În virtutea dreptului de autoadministrare de care se bucură unele dintre orașele medievale, contractele de vânzare-cumpărare care au ca obiect imobile situate în interiorul orașului ori pe teritoriul urban înconjurător sunt autentificate de către jude și jurați. Astfel în 20 decembrie 1323 judele Thoma Ruffus și consilierii jurați din Cluj autentifică contractul prin care magistrul Jacob Bolkischer vinde creditorului Sigismund în schimbul a 190 de florini o casă și un teren în orașul Cluj.

⁹ *Ub*, III. Band, d. nr. 1381, p. 167; alte cazuri în *Ub*, III. Band, d. nr. 1747, p. 281 precum și *DRH.C*, vol. X, d. nr. 182, p. 196-199, referitor la reprezentarea orașului Cluj de către comitele David și Reymar, „Notarius civitate nostre de Kuluswar” înaintea regelui Ludovic la 1353 pentru confirmarea privilegiilor orașului.

¹⁰ *DIR.C*, vol. I, d. nr. 42, p. 251-253 și 413-415.

¹¹ *DIR.C*, vol. IV, d. nr. 70, p. 70.

¹² *DIR.C*, vol. IV, d. nr. 577, p. 400-404, vezi și Samuel Goldenberg, *Despre târgurile și bălciurile din Transilvania*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 206-211.

¹³ *Ub*, II. Band, p. 97-99.

¹⁴ Jakab Elek, *op. cit.*, d. nr. XX, p. 40-41.

¹⁵ *Ub*, III. Band, d. nr. 1449, p. 256-257.

¹⁶ Jakab Elek, *op. cit.*, d. nr. XXVIII, p. 49-50 „...Mannus nobil de Kalyan pro se, et Bartholomeo (...) parte vera ex altera Comes Bartholomeus Iudex de Cluswar, item Waterus, Daud, Johannes dictus Zekel, et magister Remarus, notarius et cius de eadem, tam pro se ipsis, quam pro universis Ciuibus Ciuitates eiusdem Cluswar...”.

¹⁷ *Ub*, II. Band, p. 101-102.

¹⁸ *Ub*, III. Band, d. nr. 941, p. 341-342.

¹⁹ *Ub*, II. Band, d. nr. 496, p. 344-345 „...Georgius, filius Bartholomeus, iudex civitatis nostre Kuluswariensis, Ladislau, filius Laurenici, Nicolaus, filius Johannes, seniors cives iurati...”.

Consiliul urban din Cluj i-a însărcinat pe jurații Ian Rwtsh, Petru Czekel și Ioan Poporth cu verificarea la fața locului a hotarelor terenului intravilan vândut; după îndeplinirea acestei sarcini jurații și-au expus concluziile în fața Consiliului²⁰. O altă autentificare este menționată în februarie 1367 la Sibiu. Primar Jacob Hentmannise, („...magister civium de Cybino...”), judele Seracius, jurații Georgius „coqus” și Simon „aurifaber” autentifică un contract de vânzare-cumpărare prin care breasla tăbăcarilor din Sibiu cumpără o moară de măcinat scorță. De asemenea primarul, judele și jurații emit un act de proprietate în favoarea breslei tăbăcarilor²¹. Un testament din 1342 este autentificat între alții, de Jacob, villicul Brașovului. Nicolae Cresche și soția sa, Margareta din Brașov testează în favoarea abației Sf. Petru și Paul reprezentată de priorul Iacob un drept de proprietate asupra unei jumătăți dintr-o moară. Sarcina acestui legat cu titlu universal consta în obligația călugărilor de la abația Sf. Petru și Paul de a celebra slujbe religioase pentru mântuirea sufletelor celor doi testatori în biserica Sf. Jacob pe care a ridicat-o chiar acest Nicolae Cresche²². Un contract de donație este autentificat de comitele Petru din Sebeș, juzii Nicolae și Hentzmann și cinci jurați: Hermann „carnifice”, Nicolae și Hermann fiii lui Hermann, Ioan și Nicolae, fiii blănarului („pelificis”). Este vorba de donația făcută de Fucco din Sebeș către fiul său Ladislau (o jumătate de moară aflată la Gieschübel în teritoriul orașului Sebeș)²³. Emiterea actelor de proprietate asupra unor bunuri imobiliare situate în interiorul orașului este o măsură administrativă ce intră în competența materială a conducătorilor urbani. Astfel judele Ioan din Cluj împreună cu jurații orașului emite la 27 august 1372 un act de proprietate către parohul Emeric și succesorii săi în funcție asupra unei curți din oraș cumpărată de la Peter Balkani și soția sa²⁴.

Judele și jurații numesc și eliberează din funcție pe unii membrii ai aparatului administrativ. Conform privilegiului orașenilor din Baia Mare reînnoit de regele Ludovic la 20 septembrie 1347 judele și jurații, cu acordul adunării orașenești, numesc anual un funcționar cu atribuții în administrarea minelor (inclusiv drept de judecată, ca instanță de fond asupra unor litigii miniere). Judele și jurații din Baia Mare au dreptul de a numi supraveghetori de mină (acei „scansores” sau „steiger”) care gestionează lucrările din mină și venitul urburei. Conducătorii orașului sunt obligați să controleze activitatea funcționarilor din aparatul administrativ: judele și jurații orașului Baia Mare, așa cum rezultă din privilegiul de la 1347, verifică activitatea funcționarilor minieri și în cazul în care constată că nu-și îndeplinesc sarcinile îi eliberează din funcție. Încadrarea în funcție a așa-numitului „auritactonem”(ceretător al aurului) trebuia precedată de verificarea calităților și a probității acestuia – atribuție a Consiliului urban²⁵. Magistratul urban are drept de normare a unor activități comerciale locale. La Bistrița, în 1367, jurații și seniorii (bătrânii) orașului elaborează regulile pe care trebuie să le urmeze cei ce aduc vin în oraș. În perioada dintre culesul viilor și sărbătoarea Sf. Jacob (25 iulie) a anului următor este strict interzis importul de vin din afara districtului. În cazul încălcării dispoziției Consiliului vinul introdus prin fraudă este confiscat alături de cel mai bun animal de tracțiune care a fost folosit la transportul ilegal – bunurile confiscate devin proprietatea orașului și vor fi administrate de Consiliu în beneficiul comunității. Magistratul Bistriței trebuie să elaboreze în fiecare an regulamentul comercializării vinului, să stabilească prețul și modalități de desfacere pe care trebuie să le respecte cârciumarii și ceilalți vânzători de vin²⁶. Sfera de activitate administrativă a conducerii urbane include domeniul comercial. Avem în vedere privilegiile pe care oficiali urbani le solicită și le obțin din partea puterii centrale²⁷.

Elaborarea regulamentelor de funcționare a breslelor și meșteșugurilor locale reprezintă o sarcină a Consiliului urban. Conform unui document din 1367, jurații orașului Bistrița trebuie să normeze activitatea meșteșugărească prin stabilirea regulilor de muncă, a salariilor celfelor precum și

²⁰ *DIR.C*, vol. II, d. nr. 226, p. 100-101.

²¹ *Ub*, II. Band, p. 290 și *DRH.C*, vol. XII, d. nr. 206, p. 329-330.

²² *DIR.C*, vol. IV, d. nr. 74, p. 73.

²³ *Ub*, II. Band, p. 33.

²⁴ *Ub*, II. Band, d. nr. 941, p. 391-392.

²⁵ *DIR.C*, vol. IV, d. nr. 577, p. 400-404; în legătură cu conducerea orașelor miniere vezi Ștefan Pascu, Samuel Goldenberg, *Despre orașele medievale din unele țări dunărene*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj*, XIV, p. 27-33.

²⁶ Samuel Goldenberg, *Despre târgurile și bălciurile din Transilvania*, Cluj, 1974, *Ub*, II. Band, d. nr. 885, p. 280-281.

²⁷ Spre exemplu privilegiul orașului Brașov obținut de judele Jacob la 1368, cf. *Ub*, II. Band, d. nr. 917, p. 315; sau privilegiile comerciale solicitate de magistratul brașovean la 1358, cf. *Ub*, II. Band, d. nr. 736; la 1368, cf. *Ub*, II. Band, d. nr. 908; la 1369 cf. *Ub*, II. Band, d. nr. 37, p. 336, la 1374 cf. *Ub*, II. Band, d. nr. 1022, p. 416-417 etc.

condițiile cerute pentru accesul în profesie²⁸. În competența autorităților administrative urbane intrau și alte probleme: acordarea dreptului de liberă trecere și protecție pentru negustorii străini (așa cum vor face, la 2 iunie 1302, judele și jurații din Sebeș pentru negustorii sibieni²⁹), acordarea dreptului de ședere noilor veniți în oraș (de exemplu la Bistrița în 1367³⁰), verificarea și confirmarea cheltuielilor comunitare (în 1386, consulii, seniorii și jurații orașului Sibiu atestă darea de seamă întocmită de juratul Petrus Phaffenhenyl cu privire la cheltuielile necesare dotării Spitalului Sf. Spirit³¹) etc.

Prin urmare, sfera și natura atribuțiilor purtătorilor dreptului de autoadministrare al centrelor urbane din Transilvania încă din secolul al XIV-lea, este destul de largă. Competența materială (*rationae materiae*) include atribuții administrative stabile cum sunt: reprezentarea comunității înaintea forurilor superioare, gestionarea domeniului public al orașului, autentificarea unor categorii de acte juridice (testamente, donații sau contracte de vânzare-cumpărare imobiliare), emiterea titlurilor de proprietate imobiliară, numirea și eliberarea din funcție a membrilor aparatului administrativ urban, controlarea activității funcționarilor subordonați, supravegherea piețelor și târgurilor locale, întreținerea infrastructurii urbane, reglementarea unor activități comerciale.

Privilegiile prin care regalitatea maghiară conferă unor centre urbane din Transilvania autonomia comunală prin dreptul de alegere liberă a juzilor și juraților validează doar sfera atribuțiilor judiciare (atât cele civile cât și cele penale) cu care sunt înzestrate aceste autorități orașenești. Este cazul villicului orașului Cluj cu jurisdicție asupra localnicilor în pricinile penale de mică însemnătate conform privilegiului din august 1316³², a judeului orașului Bistrița ales de comunitate ca instanță de fond potrivit actului emis de Elisabeta, regina Ungariei, la 29 decembrie 1330³³, întărit de regele Ludovic în 1366 (judele, villicul și jurații pe care locuitorii orașului Bistrița îi aleg anual sunt expres însărcinați cu competențe judiciare de primă instanță³⁴), sau judele urban și cel regesc din Brașov în baza privilegiului regal din martie 1353³⁵ etc.

Conferirea expresă a unor atribuții de drept administrativ autorităților urbane este însă întâlnită în foarte puține cazuri: în privilegiul orașului Baia Mare din 1347 (numirea funcționarilor din aparatul administrativ, controlul activității subordonaților etc.)³⁶ sau în dispoziția Consiliului orașenesc Bistrița din 1367 (reglementarea activității comerciale și meșteșugărești, acordarea cetățeniei orașului etc.)³⁷. Mai multe situații atestă însă îndeplinirea unor sarcini administrative în mod tacit și fără o delimitare clară a competenței materiale între purtătorii puterii locale. Pentru că justiția nu este separată de administrație o analiză a contenciosului administrativ este lipsită de surse. Acestea permit însă reconstituirea sferei și naturii atribuțiilor administrative exercitate de oficialii urbani. În opinia noastră suntem în fața unei competențe generale a instituției administrative urbane. Nu există o diferență de natură între capacitățile judeului sau villicului și cele ale juraților ori seniorilor. Aceleași atribuții sunt exercitate atât de jude cât și de jurați printr-un organism colegial – Consiliul urban – pe care judele îl prezidează. Sfera competențelor juzilor orașenești, din punct de vedere material se confundă cu cea a juraților iar atribuțiile, în cele mai multe cazuri, sunt exercitate în colectiv.

MARIUS ȘTEFAN MĂRGINEAN
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

²⁸ *Ub*, II. Band, d. nr. 885, p.280-281.

²⁹ *DIR.C*, vol.I, d. nr. 8, p. 6-7.

³⁰ *Ub*, II. Band, d. nr. 885, p. 280-281.

³¹ *Ub*, II. Band, d. nr. 1207, p. 604.

³² *DIR.C*, vol. II, d. nr. 242, p. 251-253 și 413-415.

³³ *DIR.C*, vol. II, d. nr. 624, p. 339-340 și 406-407.

³⁴ *DRH.C*, vol. XIII, d. nr. 79, p. 142-143.

³⁵ *DRH.C*, vol.X, d. nr. 181, p. 192-193.

³⁶ *DIR.C*, vol. IV, d. nr. 577, p. 400-404.

³⁷ *DRH.C*, vol. XIII, d. nr. 186, p. 302-303.

**LES COMPETENCES ADMINISTRATIVES DES AUTORITES URBAINES EN
TRANSYLVANIE (XIV-EME SIECLE)****RÉSUMÉ**

Le but de la présente étude est l'investigation de l'univers des attributions de droit administratif réalisé par le pouvoir urbain dans la Transylvanie du XIV-ème siècle. On a utilisé comme source d'inspiration les privilèges émis par la royauté dans le bénéfice des villes transylvannes, des légalisations faites par le Conseil urbain, des actes de disposition ou d'exécution formulée par le domaine administratif. On constate une ample et variée compétence matérielle qui comprend des fonctions différentes telles: la représentation aux plus particuliers niveaux, la gestion du domaine public de la ville, la légalisation d'une catégorie d'actes juridiques (testaments, dons ou contacts de vente-achat immobiliers), l'émission des titres de propriété immobilière, la nomination et l'élimination de fonction publique des membres de l'appareil administratif urbain, le contrôle de l'activité des fonctionnaires subordonnés, la surveillance des marchés et des foires locales, l'entretien de l'infrastructure urbaine ou la réglementation de certaines activités commerciales. On a attesté une compétence générale de l'institution administrative urbaine car il n'y a aucune différence de sens entre les capacités de „jude“ ou de „villic“ et celles des seigneurs de la ville.

En conséquence, les mêmes attributions sont pratiquées tant par le „jude“ que par les seigneurs à l'aide d'un organisme collectif que le „jude“ préside. Du point de vue matériel, la nature des compétences de „jude“ urbain est prise pour celle des seigneurs et les tâches, en plusieurs cas, sont exercées en commun.